

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH

Biuletyn

DOKUMENTY ROBOCZE • EKSPERTYZY • KOMUNIKATY • OPINIE • LISTY

SERIA Z • NR 16 • 2001 • LICZBA STRON 12 (s. 159-170) • © PISM • NR EGZ. P.I.S.M. 1

DOKUMENT ROBOCZY

Integracja Turcji z UE

Anna Pochylczuk

1. Instytucjonalne aspekty stosunków Unia Europejska – Turcja – 2. Elementy charakterystyczne w stosunkach pomiędzy krajami członkowskimi Unii Europejskiej a Turcją – 3. Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Turcji a integracja z Unią Europejską – 4. Polska percepcja członkostwa Turcji w Unii Europejskiej – 5. Komentarz

1. Instytucjonalne aspekty stosunków Unia Europejska –Turcja

Dążenia Turcji do uzyskania członkostwa we Wspólnotach Europejskich (WE) zostały zainicjowane już pod koniec lat pięćdziesiątych. W rezultacie, w 1963 roku podpisano umowę stowarzyszeniową pomiędzy WE a Turcją (tzw. Umowa z Ankary), która weszła w życie w grudniu 1964 roku. W 1970 roku, uzupełniono ją o protokół dodatkowy (wszedł w życie w 1973 r.). Jego zapisy przewidywały utworzenie w przeciągu 22 lat unii celnej pomiędzy WE a Turcją. Unia celna zaczęła funkcjonować od stycznia 1996 roku, a w 1987 roku Turcja złożyła oficjalny wniosek o uzyskanie pełnego członkostwa we Wspólnotach Europejskich. W marcu 1998 roku Komisja Europejska przedstawiła projekt Europejskiej Strategii dla Turcji.¹

¹ *The European Strategy to prepare Turkey for membership.*

Podczas Szczytu Unii Europejskiej (UE) w Luksemburgu (grudzień 1997) potwierdzono zasadność tureckich aspiracji do członkostwa.² Jednak, wobec niewypełnienia przez Turcję politycznych i gospodarczych kryteriów członkowskich, nie została ona włączona do grupy państw kwalifikujących się do otwarcia negocjacji dotyczących przyszłego członkostwa w UE. Rada Europejska zaznaczyła również, że wzmacnianie stosunków pomiędzy stronami uzależnione jest od tempa wdrażania reform polityczno-ekonomicznych w Turcji, ze szczególnym uwzględnieniem poszanowania praw człowieka, praw mniejszości narodowych oraz ustanowienia „satisfakcjonujących i stabilnych relacji” pomiędzy Grecją a Turcją.³

Dopiero w grudniu 1999 roku, na mocy decyzji Rady Europejskiej z Helsinek, Turcja uzyskała status państwa-kandydata do członkostwa w Unii Europejskiej na tych samych zasadach, co pozostałe kraje dążące do integracji z UE. Otwarcie negocjacji akcesyjnych uzależniono jednak od wywiązania się Turcji z kryteriów kopenhaskich,⁴ w szczególności z ich politycznego wymiaru. Decyzja Rady Europejskiej z Helsinek stworzyła podstawy do ożywienia relacji pomiędzy stronami.

W listopadzie 2000 Komisja Europejska opublikowała trzeci z kolei raport na temat postępów Turcji w drodze do członkostwa.⁵ W grudniu tego samego roku, zaprezentowano dokument *Partnerstwo dla Członkostwa*⁶ Turcji w UE. Został on zatwierdzony przez Radę Unii Europejskiej dnia 8 marca 2001 roku. Decyzję tę poprzedziło przyjęcie w dniu 22 lutego 2001 roku, tzw. *Rozporządzenia ramowego dotyczącego współpracy finansowej w ramach strategii przedakcesyjnej dla Turcji*.⁷

Rozporządzenie to nie stwarza żadnych nowych zobowiązań finansowych wobec Turcji. Ujmuje jedynie w jednolite ramy inne akty prawne dotyczące współpracy finansowej. Na jego podstawie, strategia przedakcesyjna dla Turcji finansowana będzie z trzech źródeł:

- 1) Fundusze MEDA II (w okresie 2000-2006);⁸
- 2) Fundusze udostępnione na podstawie rozporządzenia dot. środków i metod mających na celu pogłębianie unii celnej pomiędzy WE a Turcją (w okresie 2000-2002);⁹
- 3) Fundusze udostępnione na podstawie rozporządzenia dot. środków i metod mających na celu rozwój społeczno-ekonomiczny w Turcji (w okresie 2000-2002);¹⁰

² „The Council confirms Turkey's eligibility for accession to the European Union”, Presidency Conclusions, Luksemburg, 1997, punkt 31.

³ „satisfactory and stable relations”, Presidency Conclusions, pkt. 35.

⁴ Kryteria zdefiniowane podczas Szczytu UE w Kopenhadze w czerwcu 1993 roku określają warunki, jakie wszystkie państwa dążące do uzyskania członkostwa w UE muszą wypełnić. Są to: 1) stabilność instytucji gwarantujących demokrację, rządy prawa, przestrzeganie praw człowieka oraz poszanowanie i ochronę praw mniejszości narodowych; 2) funkcjonująca gospodarka rynkowa oraz istnienie odpowiedniego potencjału umożliwiającego sprostanie wymogom konkurencji w warunkach jednolitego rynku; 3) zdolność do podjęcia zobowiązań wynikających z członkostwa, w tym zobowiązań dotyczących unii politycznej, gospodarczej i walutowej.

⁵ *Regular Report on the progress made by Turkey towards membership*.

⁶ *Accession Partnership*.

⁷ Council Regulation on assistance to Turkey in the framework of the pre-accession strategy, and in particular on the establishment of an Accession Partnership; Council regulation (EC) No 390/2001 of 26 February, OJ L 058 28.02.2001 p.1.

⁸ Program MEDA (I oraz II) to finansowy instrument realizacji tzw. Procesu Barcelońskiego, zainicjowanego przez Deklarację Barcelońską podpisaną przez 15 państw członkowskich UE i 12 państw z obszaru Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu (Maghreb i Maszrek + Izrael i Turcja, bez Libii) podczas Pierwszej Konferencji Śródziemnomorskiej (Euro-Mediterranean Conference), która odbyła się w dniach 27-28 listopada 1995. Celem Procesu jest ustanowienie Partnerstwa Euro-Śródziemnomorskiego (Euro-Mediterranean Partnership), a w jego ramach m.in. stworzenie strefy wolnego handlu w basenie Morza Śródziemnego.

⁹ *Regulation regarding the implementation of measures to intensify the EC-Turkey Customs Union*; rozporządzenie zatwierdzone 10 kwietnia 2000 r., Council Regulation (EC) No 764/2000; OJ L 094 14.04.2000 p.6.

¹⁰ *Regulation (EC) No 257/2001 of the European Parliament and of the Council of 22 January 2001 regarding the implementation of measures to promote economic and social development in Turkey*, OJ L 039 09.02.2001.

Wartość przedakcesyjnej pomocy finansowej dla Turcji: W latach 1996-1999 Turcja otrzymała w formie grantów pomoc o wartości 367 milionów euro. Od roku 2000 roczna alokacja środków w ramach funduszy MEDA II została ustalona na poziomie 15% środków przeznaczonych na współpracę dwustronną (ca 127 milionów euro). Zapisy strategii przedakcesyjnej przewidują w okresie 2000-2002 dystrybucję środków w wysokości 15 milionów euro rocznie oraz 135 milionów euro w całym okresie, odpowiednio – na podstawie pierwszego i drugiego rozporządzenia wymienionego powyżej. Dodatkowo, Komisja Europejska wystąpiła z propozycją utworzenia specjalnego programu (wartość środków 450 milionów euro) mającego na celu „pogłębianie” unii celnej, który byłby finansowany przez Europejski Bank Inwestycyjny (EIB)¹¹. W 1999 roku, po katastrofalnym w skutkach trzęsieniu ziemi, w ramach programu TERRA¹², Turcji przyznano pomoc, w formie subsydiowanych przez UE pożyczek EIB, o łącznej wartości 600 milionów euro z przeznaczeniem na usuwanie skutków trzęsienia ziemi.

Turcja jest beneficjentem wielu innych programów współfinansowanych z funduszy własnych EIB; wynikają one bezpośrednio z założeń programów MEDA I oraz MEDA II, przeznaczone są przede wszystkim na realizację projektów związanych z ochroną środowiska naturalnego. Turcja została włączona do TAIEX (*Technical Assistance Information Exchange Office*) – programu zapoczątkowanego w 1996, którego celem jest dostarczenie państwom kandydującym pomocy technicznej w czasie wdrażania wspólnotowego *acquis*. Do tej pory, w ramach programu nie ustanowiono odrębnej linii budżetowej dla Turcji, uczestniczy ona w realizacji wielonarodowych projektów w ramach TAIEX. Podobnie, jak inne kraje kandydujące do członkostwa, Turcja została objęta programami dotyczącymi m.in. edukacji i kultury. W przyszłości Turcja zostanie objęta działaniami w ramach programu Phare.

Zatwierdzony w marcu br. dokument Komisji Europejskiej – **Partnerstwo dla Członkostwa**, wyznacza krótko- i średniookresowe cele, które Turcja powinna zrealizować w drodze do członkostwa. Określa dostępne środki finansowania tak określonych obszarów działań oraz definiuje warunki, na podstawie których fundusze te zostaną udostępnione. Rada Europejska podkreśla, że wypełnienie kryteriów kopenhaskich ma w tym kontekście znaczenie zasadnicze. Podobnie, jak rozwiązanie dysput terytorialnych i innych kwestii spornych, które mogłyby negatywnie wpływać na proces akcesji. W przypadku niemożności zawarcia porozumienia, kwestie te powinny znaleźć swoje rozwiązanie na forum Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, najpóźniej do końca 2004 roku.¹³

Osiągnięcie celów krótkookresowych zdefiniowanych w dokumencie Partnerstwo dla Członkostwa powinno nastąpić do końca 2001 roku. Termin realizacji celów średniookresowych jest dłuższy, działania w tym kierunku powinny jednak zostać zainicjowane już w 2001 roku. Cele zostały podzielone na dwie grupy, obejmujące kryteria polityczne i gospodarcze, warunkujące możliwość uzyskania statusu pełnego członkostwa w UE. Zalecenia gospodarcze mają na celu przede wszystkim wprowadzenie zasad gospodarki wolnorynkowej i państwa prawa, które wszystkim podmiotom rynkowym stworzy równe i przejrzyste warunki do prowadzenia działalności gospodarczej. Zalecenia dotyczą reform strukturalnych sektora finansowego, rolnictwa, energetyki, transportu, komunikacji, rybołówstwa; obejmują reformy systemu sądownictwa, prawa konkurencji, ochrony własności intelektualnej i przemysłowej. Zalecenia wynikające z wypełniania

¹¹ Proposal for a Council Decision amending Decision 2000/24/EC so as to establish an EIB special action programme in support of the consolidation and intensification of the EC-Turkey customs union: Commission Proposal COM (2000) 479 final [500PC0479].

¹² TERRA – *Turkish Earthquake Reconstruction and Rehabilitation Assistance*.

¹³ „ (...) European Council stressed the principle of peaceful settlement of disputes in accordance with the United Nations Charter and urged candidate States to make every effort to resolve any outstanding border disputes and other related issues. Failing this they should within a reasonable time bring the dispute to the International Court of Justice. The European Council also concluded that it will review the situation relating to any outstanding disputes, in particular concerning the repercussions on the accession process and in order to promote their settlement through the International Court of Justice, at the latest by the end of 2004.” Accession Partnership, point 3: Principles.

politycznych kryteriów członkostwa związane są przede wszystkim z poszanowaniem praw człowieka i respektowaniem podstawowych wolności.

Zalecenia krótkookresowe wskazują przede wszystkim na konieczność:

- wzmocnienia prawnych gwarancji wolności wypowiedzi, wolności zrzeszania się, wolności organizowania pokojowych zgromadzeń oraz promowania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego;
- wzmocnienia regulacji prawnych i podjęcia wszelkich możliwych działań w celu wyeliminowania tortur oraz dostosowania systemu sądownictwa i systemu więziennictwa do standardów wynikających z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Europejskiej Konwencji o Zapobieganiu Torturom;
- utrzymania moratorium na wykonywanie kary śmierci;
- usunięcia barier prawnych uniemożliwiających Kurdom nadawanie audycji telewizyjnych i radiowych oraz wydawanie prasy w języku kurdyjskim;
- wypracowania strategii mającej na celu redukcję podziałów regionalnych, w szczególności poprawę sytuacji w południowo-wschodniej Turcji oraz zniesienie stanu wyjątkowego w tych prowincjach;
- wspierania politycznego dialogu prowadzonego pod egidą Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych w celu rozwiązania problemu cypryjskiego¹⁴.

Zalecenia średnioterminowe podkreślają konieczność:

- zagwarantowania wszystkim obywatelom, bez względu na język, rasę, kolor skóry, płeć, poglądy polityczne, światopogląd czy wyznanie — respektowania praw człowieka i podstawowych wolności; rozwijanie warunków do pełnego wykorzystywania wolności myśli, sumienia i wyznania;
- nowelizacji tureckiej Konstytucji i korespondujących aktów prawnych w celu dostosowania ich do norm wynikających z Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka;
- Zniesienia kary śmierci, sygnowania i ratyfikacji Protokołu nr 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka;
- dostosowania systemu więziennictwa do standardów określonych przez ONZ oraz przez inne normy prawa międzynarodowego;
- ograniczenia konstytucyjnej roli Rady Bezpieczeństwa Narodowego¹⁵ (*National Security Council*) i uczynienia z niej organu doradczego rządu.

W oparciu o zalecenia wskazane przez Komisję Europejską w dokumencie Partnerstwo dla Członkostwa, Turcja została zobowiązana do opracowania Narodowego Programu

¹⁴ tzw. problem cypryjski: Cypr uzyskał niepodległość w 1960 roku; gwarantami niepodległości (z prawem utrzymywania kontyngentów wojskowych) zostały Grecja, Turcja i Wielka Brytania. W 1974 siły progreckie dokonały zamachu stanu na Cyprze, Turcja odpowiedziała desantem wojsk – zajęto północną część Cypru; na tym obszarze w 1975 proklamowano Federalne Państwo Tureckiej Rep. Cypryjskiej. W 1983 ONZ wczuwała Turcję do wycofania wojsk z Cypru, strona turecka odpowiedziała powołaniem Tureckiej Republiki Północnego Cypru (TRNC); Rada Bezpieczeństwa ONZ potępiła ten fakt; TRNC zostało uznane jedynie przez Turcję. Stanowisko rządu Grecji ONZ w kwestii Cypru jest zbieżne: postuluje się zjednoczenie wyspy, utworzenie federacji; Turcja optuje za utrzymaniem status quo, tzn. współistnienia dwóch niezależnych, odrębnych państw na wyspie. Cypr, w przeciwieństwie do TRNC, jest państwem kandydującym do członkostwa w UE.

¹⁵ Turecka Konstytucja z 1982 roku (cz. III, art. 118) przyznaje NSC szerokie uprawnienia w zakresie formułowania i wdrażania polityki bezpieczeństwa narodowego. Rada Ministrów uznaje priorytet decyzji NSC dotyczących metod uznanych przez NSC za niezbędne w celu zapewnienia istnienia oraz niezależności państwa, a także integralności i niepodzielności kraju oraz pokoju i bezpieczeństwa wewnętrznego. Dodatkowe kompetencje NSC zyskuje w okresie stanu wojennego, ale także w regionach objętych stanem wyjątkowym. Wobec utrwalonej tradycją silnej pozycji armii w Turcji, taki zapis w konstytucji stwarza szerokie możliwości interpretacji.

dla Członkostwa¹⁶. Odpowiedzialność za jego przygotowanie powierzono Sekretariatowi Generalnemu ds. Unii Europejskiej. Sekretariat koordynuje działania podejmowane przez tureckie organy administracji publicznej mające na celu przygotowanie Turcji do członkostwa w Unii Europejskiej. Opracowany przez Sekretariat dokument wzorowany był na podobnych aktach prawnych przyjętych wcześniej w Polsce, Słowenii oraz na Węgrzech. Narodowy Program dla Członkostwa Turcji w UE został zatwierdzony 19 marca 2001, w takiej formie został również przedstawiony Komisji Europejskiej. W komentarzach podkreśla się, że zatwierdzenie Programu było wynikiem kompromisu pomiędzy partiami koalicji rządzącej w Turcji. Według niektórych opinii, dokument jest zbyt zachowawczy, a jego zapisy nie odnoszą się w zdecydowany sposób do reform, które należałoby przeprowadzić w systemie polityczno-gospodarczym Turcji.

Komisja Europejska nie wydała dotychczas oficjalnego oświadczenia dotyczącego treści Programu. W Ankarze, podczas spotkania ambasadorów krajów członkowskich UE z ministrem spraw zagranicznych Turcji – I. Cemem, podkreślono natomiast historyczną wagę dokumentu. Zaznaczono jednocześnie, że w kontekście tureckich dążeń do integracji z UE najważniejsze znaczenie będzie miało wdrożenie przedstawionych w programie projektów reform. Priorytetem powinny być reformy dotyczące wolności wypowiedzi i poszanowania praw człowieka. Dyplomaci unijni podkreślali, że wiele z zapisów programu jest zbyt ogólnych lub dwuznacznych. Jednak, jak zauważył minister I. Cem, dokument Partnerstwo dla Członkostwa nie jest zamkniętym katalogiem, ale raczej wprowadzeniem do procesu planowanych reform w Turcji. Dlatego modyfikacja programu nie jest wykluczona, a przeprowadzone na jego podstawie reformy powinny w okresie najbliższych pięciu lat umożliwić otwarcie negocjacji akcesyjnych.¹⁷

2. Elementy charakterystyczne w stosunkach pomiędzy krajami członkowskimi Unii Europejskiej a Turcją

Dążenia Turcji do integracji z Unią Europejską opierają się na dwóch zasadniczych przesłankach. Oprócz przewidywanych korzyści ekonomicznych wynikających z członkostwa w ugrupowaniu, mają również bardziej odległe historycznie konotacje. Innymi słowy, wiążą się ściśle z zapoczątkowaną w Turcji w pierwszej połowie XX wieku modernizacją. Generalnie, proces ten miał na celu umożliwić Turcji przyłączenie do Europy. Kolejne reformy wprowadzane od czasu ustanowienia Republiki Tureckiej w 1923 roku zmierzały do przeobrażenia tego kraju oraz sposobu jego postrzegania tak przez samych Turków, jak i przez inne narody. Obecnie, chociaż nie słabną głosy zwolenników wykluczenia Turcji z Europy ze względu na kryteria geograficzne (choć pytanie o zasięg terytorialny Europy pozostaje nierozstrzygnięte) i kulturowe, to jej miejsce wśród państw europejskich nie powinno być już dzisiaj kwestionowane. Oczywiście, system polityczny współczesnej Turcji nie jest w całym zakresie zbieżny z modelami obecnymi w krajach Unii Europejskiej, dopiero jego transformacja pozwoli Turcji na pełne uczestnictwo w europejskich strukturach gospodarczo-politycznych. Instytucjonalizacja procesu integracji z UE może przyspieszyć proces dostosowawczy i w rezultacie umożliwić dokończenie procesu modernizacji w Turcji.

Władze tureckie zawsze były świadome, że ewentualne członkostwo w UE musi być rozpatrywane długofalowo. Umożliwienie kandydowania do członkostwa w Unii Europejskiej postrzegane jest w Turcji jako potwierdzenie jej europejskości. Włączenie Turcji do grupy państw objętych Procesem Barcelońskim i finansowanie współpracy pomiędzy UE a Turcją (w tym strategii przedakcesyjnej dla Turcji) z funduszy programu

¹⁶ dokładniej: Narodowego Programu w celu przyjęcia wspólnotowego *acquis*, tj. *National Programme for the Adoption of the Acquis (NPA/A)*.

¹⁷ *Turkish Daily News*, 25 marca 2001.

MEDA nie spotkało się z pełną akceptacją władz tureckich. Ze środków finansowych programu MEDA korzystają kraje określone „partnerami” Unii Europejskiej. Tureckie aspiracje wykraczają poza status partnera Unii Europejskiej. Zaproszenie do programu MEDA w 1996 roku i późniejsze pominięcie Turcji podczas określania grupy państw kandydujących do członkostwa, odebrane zostało w Ankarze jako jej degradacja. Z drugiej strony, unia celna zawarta pomiędzy WE a Turcją jest precedensem. Żadne inne państwo, z którym WE zawarły umowę stowarzyszeniową nie otrzymało propozycji realizacji unii celnej; praktyka WE ogranicza się do zawierania umów o wolnym handlu.

Członkostwo Turcji w Unii Europejskiej budzi kontrowersje wśród polityków i społeczeństw Europy Zachodniej. Percepcja Turcji jest silnie zdominowana poprzez stereotypy podkreślające nieuniknione zderzenie cywilizacji świata Zachodu, opierającego się na fundamencie chrześcijańskim, i świata islamu. Przeświadczenie o tzw. zagrożeniu z Południa, stało się główną przesłanką dla ambiwalentnego stosunku do tureckich starań o przyjęcie do Wspólnot Europejskich. W dobie akcesji Grecji, a później Hiszpanii i Portugalii, niektóre państwa członkowskie obawiały się również nieproporcjonalnego wzrostu wpływu południowych państw członkowskich na decyzje podejmowane przez instytucje wspólnotowe. Do innych czynników, które hamowały podjęcie decyzji pozytywnej dla Turcji, należy zaliczyć antycypowane koszty przedwczesnego przyjęcia Turcji do ugrupowania. Przykład Grecji, która w wiele lat po akcesji jest głównym beneficjentem programów dostosowawczych wewnątrz Unii, jest najlepszym odzwierciedleniem zasadności takiej argumentacji.

Decyzja Rady Europejskiej z Helsinek o przyznaniu Turcji statusu państwa-kandydata do członkostwa w Unii Europejskiej jest w tej perspektywie decyzją przełomową. Przede wszystkim, wieńczy okres bezskutecznych starań Turcji o włączenie do grupy krajów – potencjalnych członków UE; potwierdza zasadność jej europejskich aspiracji; daje podstawy do zinstytucjonalizowania stosunków pomiędzy UE a Turcją oraz stwarza możliwości podjęcia dialogu w kwestiach spornych. Status uzyskany przez Turcję nie implikuje otwarcia negocjacji akcesyjnych. Warunkiem niezbędnym jest wypełnienie kryteriów kopenhaskich. W przypadku Turcji, kwestia poszanowania praw człowieka, respektowania praw mniejszości narodowych (w szczególności Kurdów zamieszkałych w granicach terytorialnych Turcji) oraz podstawowych swobód jest szczególnie ważna.

Oprócz tak określonych motywów, dążenia Turcji do integracji z Unią Europejską spowalniane były wcześniej przez niektóre państwa członkowskie ugrupowania. Niemcy obawiały się, że członkostwo Turcji w Unii nasili presje migracyjne z Turcji do Niemiec. W konsekwencji, licząca obecnie prawie 2,5 miliona społeczność turecka w Niemczech wzrosła. Z jednej strony, zachwieje to równowagą na rynku pracy i przyczyni się do wzrostu bezrobocia; z drugiej, doprowadzi do konieczności zwiększenia wydatków państwa na zabezpieczenia socjalne. W 1999 roku, w kontekście debaty o zmianie prawa o obywatelstwie, niemiecka scena polityczna podzieliła się na zwolenników utrzymania zasady *ius sanguinis* versus *ius solis*. Proponenci pierwszej opcji argumentowali, że zmiana tej zasady przyczyni się do nieproporcjonalnego wzrostu liczby obywateli niemieckich pochodzenia tureckiego, ze wszystkimi tego konsekwencjami.¹⁸ Warto wspomnieć również o obawach łączących fakt otwarcia granic unijnych dla obywateli Turcji (w ramach Układu z Schengen) z możliwością nasilenia tzw. miękkich zagrożeń bezpieczeństwa (terroryzm, przestępczość zorganizowana, „eksport” konfliktów regionalnych).

Podjęcie decyzji o przyznaniu Turcji statusu państwa kandydującego do Unii Europejskiej najdłużej blokowane było przez Grecję. Wobec sporu terytorialnego na Morzu Egejskim (dotyczącego brzegowej linii morskiej i przynależności szelfu wraz

¹⁸ Wg Faruka Sena, przewodniczącego Turkey Research Center, do końca 2001 roku 620 tysięcy Turków żyjących w Niemczech otrzyma obywatelstwo niemieckie. Według tych samych szacunków, 590 tysięcy Niemców pochodzenia tureckiego, podczas kolejnych wyborów parlamentarnych, będzie miało czynne prawo wyborcze, stanowiąc tym samym duży elektorat; Turkiye, 26 lutego 2001.

ze znajdującymi się pod nim złożami minerałów, przede wszystkim ropy)¹⁹, respektowania strefy zdemilitaryzowanej obejmującej wyspy na Morzu Egejskim, wykorzystania przestrzeni powietrznej pomiędzy krajami oraz „problemu cypryjskiego”, Grecja uzależniała zmianę stanowiska od zgodnego z jej priorytetami rozwiązania tych kwestii. Trzęsienie ziemi, które dotknęło północne obszary Turcji w 1999 roku, zmieniło nastawienie Grecji do możliwości prowadzenia dialogu z Turcją. Społeczeństwo greckie bardzo wyraźnie okazało swoją solidarność z ofiarami trzęsienia ziemi. Na płaszczyźnie politycznej, doprowadziło to do ożywienia stosunków dwustronnych i wznowienia dialogu pomiędzy Grecją a Turcją.

Ważnym etapem w procesie poprawy stosunków grecko-tureckich jest zmiana greckiej doktryny militarnej. Dotychczas Turcja postrzegana była w kryteriach podstawowego zagrożenia dla Grecji. Nowa doktryna zatwierdzona w Grecji 25 lutego 2001 roku nie zawiera stwierdzeń wskazujących bezpośrednio na Turcję, jako źródła zagrożenia; w nowej wersji używa się terminów ogólnych. „Nasza doktryna militarna opiera się na obronie. Jej celem jest usunięcie wszystkich rodzajów zagrożenia wymierzonych przeciwko Grecji i Cyprowi, a także eliminacja napięć.”²⁰

„W interesie Grecji leży, aby Turcja kontynuowała wysiłki na rzecz osiągnięcia pełnego członkostwa w Unii Europejskiej.”²¹ W polityce greckiej dominuje obecnie przekonanie, że możliwości wpływu Grecji na sprawy dotyczące Turcji zwiększą się już w trakcie negocjacji dotyczących członkostwa, ponieważ Turcja chcąc przystąpić do Unii w wielu dziedzinach będzie musiała podporządkować się presji obecnych krajów członkowskich i podporządkować się decyzjom podjętym na forum UE. „Turcja nie spodziewa się po Grecji stwarzania przeszkód na jej drodze do UE i będzie dążyć do zawierania umów dwustronnych (...)”²²

O kruchości relacji dwustronnych pomiędzy krajami członkowskimi UE a Turcją i konieczności ich stałego rozwijania świadczy przyjęte w styczniu 2001 roku przez francuskie Zgromadzenie Narodowe i Senat, oświadczenie: *Francja uznaje publicznie, że w 1915 roku popełniono ludobójstwo na Ormianach.*²³ Wywołało to zdecydowany protest Turcji, ale także innych państw europejskich. Ambasador Turcji w Paryżu został natychmiast odwołany na konsultacje do Ankary. W oficjalnym stanowisku rządu tureckiego, wydanym po ogłoszeniu ustawy podkreśla się, że: *Wydarzenie to jest ciosem dla stosunków pomiędzy Turcją a Francją. (...) Nieuzasadnione, biorąc pod uwagę turecką historię, przyjęcie takiej ustawy, (...) przyczynia się do podtrzymywania i wzrostu wrogości wobec Turków i innych obcokrajowców (...) [we Francji]. Odpowiedzialność za to ponosi Francja.*²⁴

¹⁹ Problem wynika ze sporu o przynależność szelfu. Dla Turcji szelf na Morzu Egejskim jest naturalnym przedłużeniem wybrzeża anatolijskiego; Grecja uważa, że każda z wysp na morzu ma własny szelf. Spór zaostrażają również Greckie roszczenia dot. wód terytorialnych. Wg Konwencji o Prawie Morskim zatwierdzonej przez ONZ w listopadzie 1994 roku, zasięg wód terytorialnych został rozszerzony z 6 do 12 mil morskich. Grecja przychyliła się do tych zapisów i obejmuje nimi ponad 2.000 wysp greckich na Morzu Egejskim. Taka aplikacja Konwencji rozszerza kontrolę Grecji na M. Egejskim z 43% do 71%. Dodatkowo, w odniesieniu do przestrzeni powietrznej wokół wysp na M. Egejskim, Grecja rozszerza ją do 10 mil morskich. Turcja tego nie akceptuje.

²⁰ „Our military doctrine is based on defense. Its aim is to remove all kinds of threat aimed at Greece and Cyprus and also to ease tensions.”, Milliyet, 26 lutego 2001.

²¹ Wypowiedź rzecznika greckiego MSZ, Panayotisa Beglitisa, Turkish Daily News, 30 stycznia 2001;

²² Wypowiedź wicepremiera Turcji – Mesuta Yılmaz po spotkaniu w Davos z ministrem spraw zagranicznych Grecji Jorjosem Papandreu.; Rzeczpospolita on-line, 30 stycznia 2001.

²³ „La France reconnaît publiquement le génocide arménien de 1915. La présente loi sera exécutée comme loi de l'Etat.” Legifrance, Journal officiel, Numéro 25 du 30 Janvier 2001 page 1590, LOI no 2001-70 du 29 janvier 2001 relative à la reconnaissance du génocide arménien de 1915 (1) NOR: PRMX9803012L.

²⁴ „Diese Entwicklung bedeutet einen schweren Schlag für die Beziehungen zwischen der Türkei und Frankreich. Durch die ungerechte Annahme eines solchen Gesetzes in Bezug auf die türkische Geschichte, ermutigt Frankreich unter Beiseitelegung seiner eigenen Vergangenheit das Umfeld, das die Feindlichkeit

3. Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Turcji a integracja z Unią Europejską

Turcja wobec Wspólnej Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (CESDP) Turcja respektuje inicjatywy państw członkowskich UE, które mają na celu stworzenie struktur bezpieczeństwa i obrony, niemniej jednak, tak wypracowywane mechanizmy nie powinny być alternatywą dla NATO. Wobec swoich związków z NATO i Unią Zachodnioeuropejską (UZE), Ankara wyraża zaniepokojenie wynikające z rosnącego podporządkowania UZE Wspólnej Polityce Zagranicznej i Bezpieczeństwa (CFSP) Unii Europejskiej. Dlatego, w opinii rządu tureckiego, wszyscy europejscy sygnatariusze Paktu Północnoatlantyckiego powinni zostać formalnie i instytucjonalnie stowarzyszeni z tymi strukturami CFSP, które formułują strategię względem UZE.²⁵

W 1987 roku Turcja zadeklarowała wolę pełnego członkostwa w Unii Zachodnioeuropejskiej; od 1992 roku jest jej członkiem stowarzyszonym. Status członka stowarzyszonego z UZE nie ma umocowania prawnego, tzn. zmodyfikowany Traktat Brukselski z 1954 roku, na mocy którego powołano UZE, nie przewiduje takiego statusu.²⁶ W kontekście rozwijania Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa (CFSP) oraz Wspólnej Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (CESDP) i włączenia UZE w mechanizmy obu obszarów działania – Turcja obawia się, że jej rola w UZE może ulec marginalizacji. Może wręcz ograniczyć się do fazy realizowania wcześniej podjętych postanowień, z wyłączeniem uczestnictwa w procesie formułowania strategii i podejmowania decyzji. Turcja nalega, aby wszystkim europejskim państwom sojuszniczym Paktu Północnoatlantyckiego zapewnić status pełnego członkostwa w UZE. Rozwiązaniem tymczasowym mogłoby być pełne włączenie tych państw w rozwijaną obecnie strukturę instytucjonalną CFSP oraz CESDP.

Turcja, jako kraj położony na styku Bałkanów, Kaukazu, Azji Centralnej i Bliskiego Wschodu, musiała wypracować koncepcję polityki zagranicznej, która pozwoliłaby równoważyć destabilizujący wpływ czynników zewnętrznych o charakterze regionalnym. W okresie zimnej wojny Turcja – sojusznik Paktu Północnoatlantyckiego, odegrała zasadniczą rolę w tzw. strategii powstrzymywania (*containment*). Do tej pory, stosunki na osi Waszyngton - Ankara pozostają bardzo silne.²⁷ Członkostwo w Unii Europejskiej jest jednym z głównych celów tureckiej polityki zagranicznej; priorytetem tureckiej polityki zagranicznej pozostaje wzmocnienie powiązań euroazjatyckich.²⁸

Turcja widzi swoją pozycję w roli gwaranta stabilności w rejonie Azji Centralnej i Kaukazu. Konsekwentnie pogłębia się relacje m.in. z Syrią, Iranem, Irakiem, Izraelem²⁹,

gegenüber Türken und anderen Ausländern in diesem Land nährt und dessen zunehmenden Einfluss in diesem Land. Frankreich trägt dafür die Verantwortung"; Stellungnahme der türkischen Regierung vom 30. Januar 2001 zur Annahme des Gesetzes in der Französischen Nationalversammlung in Bezug auf den sogenannten „Völkermord an den Armeniern“; >www.tcbonnbe.de/de/aktuell/armenien/index.htm<

²⁵ Information Note on Turkish Views Regarding the Decision Adopted by the North Atlantic Council on 17 July 2000 on European Security and Defence Identity (ESDI) and Common European Security and Defence Policy (CESDP) (Unofficial Translation) – BN: 43/ 18 July 2000, >www.mfa.gov.tr/grupa/af/secure.htm#bm04<

²⁶ O statusie takim mówi się dopiero w III części Deklaracji Petersberskiej z 1992 roku (Western European Union Council of Ministers, Petersberg Declaration, Bonn, 19 June 1992) „*On relations between W/EU and the other European member States of the European Union or the Atlantic Alliance*”.

²⁷ Podstawą ku temu są przede wszystkim powiązania wynikające z członkostwa w NATO; tureckie bazy wojskowe mają znaczenie strategiczne w polityce bezpieczeństwa państw sojuszniczych. Dodatkowo, po negatywnej dla Turcji decyzji Szczytu UE w Luksemburgu, Stany Zjednoczone zainicjowały kampanię na rzecz członkostwa Turcji w UE; swoje poparcie dla tureckich dążeń ku integracji z UE podkreślają do dzisiaj.

²⁸ „*Eurasia which will constitute the centerpiece of major developments in the 21st century retains its position of priority*”; >www.byegm.gov.tr/REFERENCES/ForeignPolicy99.htm<

²⁹ Turcja rozwija z Izraelem współpracę wojskową; w dniach 17-18 stycznia 2001 roku odbyły się wspólne manewry izraelsko-tureckie; przewiduje się zawarcie dalszych umów o współpracy wojskowej oraz w dziedzinie przemysłu zbrojeniowego; Cumhuriyet, 9 stycznia 2001.

Azerbejdżanem i innymi państwami regionu. Turcja rozwija współpracę z Gruzją, celem współpracy jest zawarcie porozumienia o partnerstwie strategicznym.³⁰ Stosunki z Armenią są napięte. Na uwagę zasługuje zaangażowanie Turcji w rozwijanie regionalnych struktur integracyjnych, m.in. BSEC (*Black Sea Economic Cooperation*) – Współpraca Ekonomiczna Państw Basenu Morza Czarnego oraz ECO (*Economic Cooperation Organisation*) – Organizacja Współpracy Gospodarczej³¹. Po rozpadzie Związku Radzieckiego i nasileniu zagrożeń bezpieczeństwa na obszarze Azji Centralnej oraz Kaukazu, Turcja nie stała się stroną konfliktów w tym regionie.³² Jednak utrzymanie równowagi wewnętrznej w Turcji nadal jest w oczywisty sposób sprzężone z czynnikami destabilizującymi jej otoczenie zewnętrzne. Logicznie, zależności te mają bezpośredni wpływ na kształtowanie tureckiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, a tureckie aspiracje do znalezienia się w gronie państw członkowskich Unii Europejskiej są ich pochodną.

4. Polska percepcja członkostwa Turcji w Unii Europejskiej

Istotny element stosunków polsko-tureckich wynika ze wspólnego obu krajom statusu względem NATO i UE. Polska i Turcja są członkami NATO, nie należą do Unii Europejskiej; Turcja i Polska są członkami stowarzyszonymi (*associate members*) UZE. W kontekście rozwijanej obecnie ESDP, pozycja Turcji i Polski, jako państw aspirujących do członkostwa w UE jest zbieżna.

„Polska popiera inicjatywę Unii Europejskiej zmierzającą do wzmocnienia Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa poprzez rozwój Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (ESDP). Polska wyraziła gotowość pełnego uczestnictwa w kształtowaniu europejskich zdolności politycznych i wojskowych niezbędnych do prowadzenia operacji w sytuacjach kryzysowych jako członek NATO i w bliskiej perspektywie – pełnoprawny członek Unii Europejskiej. Polska w pełni popiera kierunkowe założenia rozwoju zdolności Unii Europejskiej do przeciwdziałania sytuacjom kryzysowym i konfliktowym. Rząd polski będzie zabiegać o nadanie współpracy Unii Europejskiej z Sojuszem maksymalnie harmonijnego i instytucjonalnie zdefiniowanego charakteru. Rząd będzie działać na rzecz zachowania możliwie najdalej idącej spójności pomiędzy Inicjatywą w sprawie

³⁰ „Strategic Partnership with Tbilisi”, *Cumhuriyet*, 30 stycznia 2001.

³¹ ECO (*Economic Cooperation Organisation*) sukcesor organizacji Współpraca Regionalna na rzecz Rozwoju (*Regional Cooperation for Development RCD*) zawiązanej w 1964 roku na podstawie Traktatu z Izmiru, pomiędzy Turcją, Iranem i Pakistanem. Organizacja ta funkcjonowała do 1979 roku. Jej celem było rozwijanie współpracy gospodarczej, technicznej oraz w dziedzinie kultury pomiędzy członkami ugrupowania. W 1985 roku, po wprowadzeniu niezbędnych zmian do traktatu z Izmiru, organizacja została ożywiona jako ECO. W 1992 roku do organizacji przyjęto nowych członków. Obecnie należą do nich oprócz Iranu, Pakistanu i Turcji – Azerbejdżan, Kirgistan, Kazachstan, Uzbekistan, Tadżykistan, Turkmenistan i Afganistan.

BSEC (*Black Sea Economic Cooperation*) organizacja powstała w 1994 roku z inicjatywy Turcji (na podstawie Deklaracji z Istambułu z 1992 r. oraz na podstawie Deklaracji bosforskiej), zrzesza: Albanię, Armenię, Azerbejdżan, Bułgarię, Grecję, Moldowę, Rumunię, Federację Rosyjską, Ukrainę i Turcję. Państwa członkowskie traktują BSEC jako forum współpracy, której celem jest rozwój dwustronnych i wielostronnych stosunków pomiędzy członkami w dziedzinie ekonomii, technologii, ochrony środowiska, ochrony zdrowia i promocji handlu. Jednym z celów współpracy jest także stworzenie w basenie Morza czarnego strefy stabilności i pokoju.

³² Po objęciu funkcji premiera rządu Izraela przez Ariela Szarona sytuacja może się zmienić. W lutym 2001 roku, z niespodziewaną wizytą do Ankary przybył Jaser Arafat. Istnieje prawdopodobieństwo, że w przypadku zmniejszenia zaangażowania Stanów Zjednoczonych w moderowanie negocjacji – Turcji przypadnie rola mediatora pomiędzy stronami konfliktu.

Zdolności Obronnych NATO oraz Zasadniczymi Celami zaproponowanymi do realizacji w ramach Unii Europejskiej.”³³

Dodatkowo, w kontekście postanowień Szczytu UE w Santa Maria da Feira (19-20 czerwca 2000) dotyczących rozwoju CESDP, Polska przedstawiła: „Propozycje praktycznego rozwinięcia postanowień z Feira w zakresie współpracy EU i non-EU European Allies”. Rząd Rzeczypospolitej Polskiej stoi na stanowisku, że nowotworzone struktury obronności europejskiej powinny umożliwić konsultacje pomiędzy stronami w formule 15+6; państwa grupy „6” (państw członkowskich NATO nie przynależących do UE) powinny mieć swojego stałego przedstawiciela przy Komitecie ds. Politycznych i Bezpieczeństwa UE (*Political and Security Committee, PSC*) dla utrzymania ciągłości dialogu i prac w formule 15+6; powinny zostać utworzone grupy robocze, dzięki którym dostęp do stosownych informacji i dokumentów byłby zapewniony.

“W sytuacji podjęcia przez UE decyzji o przeprowadzeniu operacji z wykorzystaniem zasobów NATO, decyzje z Helsinek przytoczone w par. 19 („*Upon a decision by the Council to launch an operation, the non-EU European NATO members will participate, if they wish so, in the event of an operation requiring recourse to NATO assets and capabilities*”) [rząd polski] rozumie[...] jako automatyczne przyznanie europejskim sojusznikom nie należącym do UE praw równych prawom członków Unii Europejskiej:

- możliwość współkształtowania decyzji dotyczących *political control and strategic direction of operation* (zgodnie z *Intra Alliance Understanding of 19 April 1999*) na poziomie Rady/PSC,
- udział w podejmowaniu decyzji dotyczących planu operacji (OPLAN), jego znaczących zmian oraz innych strategicznych decyzji, jak „*strategia wyjścia*”, planowanie wycofywania sił,
- udział w *day to day conduct of operation* (współdziałal w strukturach dowodzenia oraz Komitecie Wojskowym, stosownie do ustalonego przez UE podziału ról i funkcji tych struktur) (...).³⁴

„W dniach 23-25 stycznia 2001 roku, minister spraw zagranicznych RP Władysław Bartoszewski, na zaproszenie ministra spraw zagranicznych Cema przebywał z oficjalną wizytą w Turcji. Został przyjęty przez prezydenta Sezera, premiera Ecewita oraz przewodniczącego tureckiego parlamentu Izgi.”³⁵ Według doniesień prasy tureckiej, Minister Bartoszewski powiedział, że członkostwo Turcji w UE jest bardzo ważne dla Europy. We wcześniejszych wypowiedziach³⁶ minister Bartoszewski mówił: *Wydaje się jednak, że członkostwo Turcji w UE jest nieuniknione. (...) integracja z Unią jest sposobem na utrzymanie świeckiego charakteru państwa tureckiego i ochronienie go (...) przed wpływem islamskiego fundamentalizmu. (...) Turcja (...) odgrywa istotną rolę strategiczną (...) perspektywa akcesji Turcji utrwali przyszły kompromis w sprawie Cypru (...).*

Z drugiej strony, w tym samym wystąpieniu minister podkreślił konsekwencje tureckiej akcesji do Unii Europejskiej. „Efekt domina” i „turecki precedens”

³³ Informacja rządu o kierunkach polskiej polityki zagranicznej przedstawiona przez ministra spraw zagranicznych RP Prof. Bronisława Geremka podczas posiedzenia Sejmu w dniu 9 maja 2000 r., >www.msz.gov.pl/indexos.html<

³⁴ „Propozycje praktycznego rozwinięcia postanowień z Feira w zakresie współpracy UE i non-EU European Allies”, >www.msz.gov.pl<

³⁵ Komunikat prasowy MSZ, >www.msz.gov.pl<

³⁶ Wystąpienie Ministra SZ Władysława Bartoszewskiego w Centre for European Policy Studies w Brukseli w dniu 25 lipca 2000 r., „Wizja i możliwości. O nowy kierunek w integracji europejskiej (*Vision und Machbarkeit. Für eine neue Finalität der europäischen Integration*)”; oraz: Wystąpienie Ministra SZ RP Władysława Bartoszewskiego na Międzynarodowym Forum Bertelsmanna w Berlinie w dniu 20 stycznia 2001 roku, „Granice integracji”; >www.msz.gov.pl<

w kontekście *nieuchronnego w przypadku Turcji, przewartościowania europejskiego systemu wartości* może dać innym państwom (Izrael, Maroko, Albania i Bośnia-Hercegowina) argument zwiększający ich siłę przetargową w rozmowach na temat członkostwa w UE. Minister Bartoszewski zaznaczył, że 'wymóg' *chrześcijańskich korzeni potencjalnych kandydatów do członkostwa* po wstąpieniu Turcji do UE uległby zachwianiu. Oczywiście, wystąpienie dotyczyło „Granic integracji” oraz wizji i możliwości integracji europejskiej; jak mówi minister Bartoszewski, *Żadnego z wyżej wymienionych dylematów nie da się rozwiązać w prosty sposób.*” Po lekturze wystąpienia ministra spraw zagranicznych RP rodzi się pytanie o spójność pozycji rządu RP wobec członkostwa Turcji w UE. Tym bardziej, że Sekretarz Stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Pełnomocnik Rządu do Spraw Negocjacji o Członkostwo RP w UE – Jan Kułakowski, podczas swojej wizyty w Ankarze, w dniu 1 marca 2001a potwierdził, że Polska popiera tureckie dążenia do uzyskania pełnego członkostwa w Unii Europejskiej.³⁷

5. Komentarz

Kryzys sektora bankowego w grudniu 2000 roku, który w lutym 2001 roku przerodził się w załamanie systemu finansowego Turcji, stawia tureckie aspiracje do członkostwa w Unii Europejskiej w nowym świetle. Grudniowy kryzys został powstrzymany w wyniku interwencji Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW). Unia Europejska poparła decyzję MFW pomimo niewywiązywania się Turcji z zaleceń dotyczących Cypru. Nie jest możliwe, aby podobna zmiana podejścia UE była możliwa w kwestiach obejmujących poszanowanie praw człowieka i swobody podstawowe.

Zapaść tureckiej gospodarki niesie ze sobą niebezpieczeństwo nasilenia się tendencji radykalnych w Turcji. Brak społecznego poparcia dla polityki rządu i kontynuowania zapoczątkowanych reform systemowych może osłabić europejskie dążenia Turcji. W perspektywie, może zdestabilizować politykę wewnętrzną Turcji i w rezultacie zniwelować pozycję Turcji w regionie. W tym kontekście, zapewnienie Turcji pomocy finansowej umożliwiającej kontynuowanie reform oraz okazanie politycznego poparcia ma znaczenie podstawowe. Bezspornie, największe wyzwanie stoi przed Unią Europejską. Działania, jakie mogłaby podjąć UE obejmują nie tylko transfery i inne formy pomocy finansowej. Jasne sprecyzowanie stanowiska Unii Europejskiej o przyszłym członkostwie Turcji w jej strukturach, może w średniookresowej perspektywie przywrócić zaufanie inwestorów zagranicznych i przyczynić się do ich powrotu na rynek turecki. Równocześnie, przyjęcie przez UE jednoznacznej pozycji względem Turcji może pozytywnie wpłynąć na społeczeństwo i zmienić opinię publiczną w dużej mierze negatywnie nastawioną do polityki UE względem tego kraju.

Konsekwencje nieprzystąpienia Turcji do Unii Europejskiej można postrzegać z dwojakej perspektywy. Turcja pozostawiona poza ugrupowaniem, w naturalny sposób odwróci się w stronę Azji, tak w wymiarze politycznym, jak i kulturowym. W skrajnych okolicznościach możliwy jest scenariusz, w którym siły radykalne dochodzą do władzy, przeobrażają świecką dzisiaj Turcję w państwo wyznaniowe, a fundamentalizm polityczny staje się podstawowym instrumentem realizacji polityki zagranicznej. W przypadku eskalacji obecnego kryzysu polityczno-gospodarczego, możliwa jest perspektywa puczu, szczególnie w kontekście roli, jaką w Turcji odgrywa Rada Bezpieczeństwa Narodowego.

W innej wersji scenariusza, Turcja pozostawiona poza Europą, z mocną pozycją wśród członków Paktu Północnoatlantyckiego, z silną armią i licznymi sojuszami wojskowymi zawartymi z państwami Azji Centralnej i Kaukazu, ma szansę stać się regionalnym

³⁷ Turkish Daily News, 2 marca 2001.

centrum siły. Jako takie, nieutrzymujące przyjaznych stosunków z Unią Europejską (co byłoby naturalne w przypadku nieprzyjęcia Turcji do organizacji) stanowiłoby w wymiarze militarnym realne zagrożenie dla pozostałych państw europejskich. Z kolei Turcja osłabiona gospodarczo i politycznie, niezdolna do przeprowadzenia koniecznych reform systemowych, odtrącona przez Europę (bo taki – dosyć emocjonalny stosunek do kwestii przystąpienia do UE dominuje w Turcji), przestałaby pełnić swoją dotychczasową funkcję stabilizatora w regionie. Konsekwencje są oczywiste.

W prasie tureckiej, obok optymistycznych wypowiedzi na temat integracji Turcji z Unią Europejską, obecne są również wypowiedzi krytyczne. Bardzo często porównuje się działania podejmowane przez UE oraz przez Stany Zjednoczone. Podkreśla się niedostateczność, szczególnie w porównaniu z USA, zaangażowanie UE w sprawy tureckie. W debacie o stosunkach Turcja-UE dominuje ton zniechęcenia, rozczarowania i rozgoryczenia. Turcja czuje się dyskryminowana przez Unię Europejską; koncepcja włączenia UZE do unijnych mechanizmów bezpieczeństwa i obrony bez zapewnienia wszystkim jej członkom równego wpływu na kształtowanie i podejmowanie decyzji jest najczęściej podnoszonym argumentem.

Jednym z celów szwedzkiej Prezydencji w UE jest intensyfikacja dialogu politycznego z Turcją, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii poszanowania praw człowieka. Politycy szwedzcy, jako przewodniczący w tym półroczu w Unii, przywiązują dużą wagę do tego, aby kontynuować wieloaspektowy rozwój strategii przedakcesyjnej dla Turcji. W kwestii cypryjskiej stanowisko przedstawicieli krajów członkowskich Unii Europejskiej pozostaje niezmienione: negocjacje dotyczące Cypru powinny być prowadzone pod egidą ONZ. Turcja natomiast jest zdeterminowana w utrzymaniu status quo i wspiera Turecką Republikę Północnego Cypru (TRNC). W opinii prezydenta TRNC, Raufa Denktasa, która jest zbieżna ze stanowiskiem Turcji – Cypr, Grecja i państwa zachodnie powinny zaakceptować istnienie dwóch odrębnych narodów i dwóch niezależnych państw na wyspie. Uznanie tego stanu rzeczy będzie rozwiązaniem konfliktu. *Inne rozwiązanie kwestii cypryjskiej nie może być warunkiem uzyskania przez Turcję pełnego członkostwa w Unii Europejskiej.*³⁸

Niepewna przyszłość tureckiej gospodarki i niemożliwe w krótkim czasie znalezienie kompromisu w kwestii Cypru obciążają stosunki pomiędzy Turcją a Unią Europejską. Członkostwo Turcji w UE nadal jest kontestowane w wielu kręgach, tak w Turcji, jak i w Europie Zachodniej. Aspekty polityczne determinujące możliwość integracji Turcji z UE mogą ten proces spowolnić. Wydaje się jednak, że obecny stan zinstytucjonalizowania relacji pomiędzy stronami i jego rozwój, na tym etapie – w dużym stopniu niezależny od kwestii politycznych – umożliwi Turcji kontynuowanie jej drogi do Unii Europejskiej.

³⁸ *The Cyprus issue cannot be a prerequisite for Turkey's full EU membership* – wypowiedź R. Denktasa cytowana w Cumhuriyet, 21 lutego 2001.